

Konečná, Hana

[Český jazykový atlas. Dodatky. Zpracoval dialektologický kolektiv Ústavu pro jazyk český AV ČR; vedoucí kolektivu Jan Balhar]

Linguistica Brunensia. 2013, vol. 61, iss. 1-2, pp. 262-264

ISBN 978-80-210-6254-2

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127180>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

v Čechách a Rusku v prvních třech dekádách 19. století (*Introduction*, s. 3–11). Samotná kniha je pak rozdělena do tří velkých částí, zabývajících se třemi konceptuálními oblastmi odpovídajícími třem fázím vytváření „národních literatur“ v obou zkoumaných zemích. V první kapitole se pojednává o formování a povaze nového literárního paradigmatu obecně a v českém a ruském prostředí zvlášť: o jeho historickém a národním (ne univerzálním a obecném) zarámování literatury, o originálně (ne imitativně) tvůrčí podstatě literatury a jejího hodnocení, o postavení jazyka do centra literárních, kulturních a národních debat (*Part I – Shifting terms: Literature, language, culture*, s. 13–85). V druhé kapitole se ukazuje, jak se nové paradigma realizovalo překladatelskou či šíře „přenašečskou“ činností ve smyslu integrace „nižších“ i „vyšších“ literárních vrstev do jednoho celku národní literatury: píše se o ohlasové poezii, o diskusích o časoměrné poezii v českém prostředí a o obdobných diskusích o řeckých metrech v ruském prostředí (*Part II – Translation and national culture*, s. 87–161). Třetí kapitola rozebírá aspekty a protikladnosti národně definovaného literárního diskursu: různé definice pojmu *narodnost* jako souboru rysů vymezujících ruskou národní literaturu a národní literaturu vůbec, proměny v chápání „klasičnosti“ a „libozvučnosti“ v českém kontextu, uplatňování národní perspektivy ve školním literárním vzdělávání v konkurenci s klasickým vzděláním (*Part III – Terms in conflict*, s. 163–250). Celá kniha se pak shrnuje v koncizním závěru (*Conclusion*, s. 251–257).

Tureček (2005) upozornil na absenci komparativního aspektu v tradiční české literární historii. Macura (1995) jakoby to potvrzoval: řada věcí (např. i lingvocentrismus, zjištěný Cooperem, s. 65–67, i v Rusku) u Macury považovaných za typické pro český model vytváření novodobého národa se nachází i jinde. Cooper to dokonce obrací a český – „umělý“, „neorganický“, „intelektuální“ – model formuluje jako obecnou podobu formování moderních národů (s. 256). Zdá se pak, že s (národní) literaturou je to jako se spisovným jazykem: spisovný jazyk není zastřešení dialektů, ale spíš „umělý“ celek jako funkční osa vytvářející z dialektálního kontinua národní jazyk; a podobně literatura není kulturní zastřešení organického národního celku, ale spíš „umělá“ spojnice intencionálního celku národa. V každém případě představuje Cooperova kniha pro bohemisty doporučené čtení, nabízející zajímavé srovnávání koncepce literatury v českém a ruském prostředí počátku 19. století. Hlavní její myšlenka, že nová – romantická – estetika, vzniklá z pocítované krize staré – klasicistické – estetiky, tehdy vytváří – nový či novodobý – národ a že nová estetika je stejně silný národotvorný faktor jako faktory sociální, politické a podobné, si zaslouží pozornost.

Literatura

Macura V. 1995. *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*. Praha.

Tureček, D. 1995. Murkovy „Deutsche Einflüsse“ a jejich české přijetí, in: *Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky*. Ed. I. Pospíšil a M. Zelenka, Brno, 87–99.

Bohumil Vykypěl
<vykypel@iach.cz>

Balhar, Jan – Bachmannová, Jarmila – Čižmárová, Libuše – Hlubinková, Zuzana – Ireinová, Martina – Kloferová, Stanislava – Komárková, Zina – Konečná, Hana – Přadková, Petra – Spinková, Stanislava – Šípková, Milena: **Český jazykový atlas, Dodatky**. Praha: Academia 2011. 579 s. ISBN 978-80-200-1967-7.

Koncem roku 2011 vydalo nakladatelství Academia šestý, závěrečný, sumarizující svazek *Českého jazykového atlasu* (ČJA), nazvaný *Dodatky*. Završilo se tak unikátní jazykovězeměpisné dílo představující první úplný obraz územního rozrůznění českého národního jazyka. Křest tohoto díla

se za účasti široké akademické veřejnosti konal 25. dubna 2012 v Literární kavárně knihkupectví Academia v Brně.

Předchozích pět svazků vyšlo v letech 1992 až 2005. První tři svazky ČJA jsou zaměřeny na lexikální zásobu z významových okruhů „člověk“, „místní a domácí prostředí“ (svazek 1), „zahrada a sad“, „živočišstvo“, „les a rostlinstvo“, „krajina“, „čas a počasí“, „vesnice dříve a nyní“, „zábavy a zvyky“ (svazek 2), „hospodářská usedlost“, „polní práce, zemědělské nářadí a nástroje“, „dobytek a drůbež“ (svazek 3). Čtvrtý svazek je věnován územním diferencím morfologických forem všech ohebných slov. Pátý svazek obsahuje několik částí: jádro tvoří kapitola o vybraných jevech hláskoslovných, zpracovány byly též jevy syntaktické a tvoření adverbii, další část představuje výsledky z doplňkového výzkumu ve městech, poslední část přináší mapy svazků izoglos excerpovaných z celého ČJA. Právě mapy svazků izoglos se v jazykových atlasech běžně neobjevují, jsou však mimořádným přínosem, poskytují totiž spolehlivé východisko pro další syntetická bádání. Tyto mapy mohly vzniknout teprve na závěr celého díla, kdy bylo možno vycházet z kompletního mapového souboru ČJA, obsahujícího celkem 1 558 map, což je dostatečně bohatý materiál pro komparaci. Vytvořením takovýchto svazků se potvrdilo teritoriální vymezení základních nářečních skupin (a jejich dílčích úseků) a navíc byla doložena existence méně známých, popř. zcela neznámých areálů.

Závěrečný svazek *Dodatky* zpřístupňuje ČJA jako celek. K rychlé orientaci v rozsáhlém díle slouží především kompletní rejstřík nářečních dokladů obsažených ve všech předchozích dílech, dále rejstřík zpracovaných položek a rejstřík autorů.

Výzkum pro ČJA byl uskutečněn v letech 1964–1972 ve 420 venkovských obcích (223 v Čechách, 197 na Moravě a ve Slezsku). Na výzkum na venkově navazoval v letech 1973–1976 výzkum ve městech. Pro tento účel byla vytvořena síť 57 bodů (rozsahem je to zhruba osmina bodů venkovských) reprezentujících 37 měst vnitrozemských (18 v Čechách, 19 na Moravě a ve Slezsku) a 20 pohraničních (12 v Čechách, 8 na Moravě a ve Slezsku).

Na venkově se zkoumalo převážně u 65–75letých příslušníků staré generace, stejně tak ve vnitrozemských městech, zde však navíc též u 14–15leté mládeže. V pohraničních městech se sledovala jen mluva příslušníků mladé generace, protože vzhledem k poválečnému osidlování zde žilo obyvatelstvo nářečně různorodé. Celkem se do výzkumu zapojilo 5 396 informátorů (na venkově 4 364, ve městech 1 032).

Dodatky přinášejí charakteristiky zkoumaných obcí. Kromě zeměpisné polohy lokalit se zde uvádí první zmínka o obci v historických pramenech, počet obyvatel, jejich zaměstnání, procento občanů zaměstnaných v obci, popř. vyjíždějících za prací, údaje o existenci školy v místě, o farnosti, o dopravní dosažitelnosti obce, ale i informace o zachovalosti dialektu a o počtu informátorů.

Výzkum realizovali přímo v terénu pražští a brněnští dialektologové podle *Dotazníku pro výzkum českých nářečí* (1964–1965), jenž je v *Dodacích* v úplnosti opublikován.

Součástí *Dodatek* jsou dvě CD, obsahující reprezentativní výběr z audiozáznamů souvislých vyprávění, které byly pořizovány při nářečním výzkumu pro ČJA téměř v každé vesnici (tzn. ve více než 400 lokalitách). Výběru 70 nahrávek (36 z Čech a 34 z Moravy a Slezska) byla věnována velká pozornost; jednak se sledovala tematická pestrost a obsahová zajímavost (vzpomínky na dřívější život na vsi a na nejrůznější lidové zvyky, humorné příběhy, vyprávění o tradičních řemeslech, o válečných událostech atd.), jednak byl kladen důraz na zastoupení co největšího počtu nářečních znaků v jedné ukázce. Po technické stránce bylo nutné nahrávky upravit v profesionálním zvukovém studiu. Vedle zvukového záznamu jsou k dispozici i prepisy těchto ukázek ve zjednodušené, tzv. fonetické transkripci a stručná charakteristika nářečních jevů obsažených v ukázkách.

Velice cennou součástí *Dodatek* je rozsáhlá bibliografie české dialektologie od r. 1968 (bezmála 900 dokladů; přehled dříve vydané odborné literatury je uveden v monografii Jaromíra Běliče *Nástin české dialektologie*, Praha 1972, s. 349–360). Čtenář jistě ocení její rozčlenění na knihy, části

knih, atlasová díla, články a studie v časopisech, periodikách a sbornících. Ve značné úplnosti jsou v ní zastoupeny též diplomové a disertační práce uložené na našich univerzitách.

Práce na ČJA však definitivně nekončí, připravuje se jeho elektronická podoba (v prosinci 2012 byly na webové stránce ÚJČ AV ČR zpřístupněny první dva díly). Do budoucna se uvažuje o propojení dat ČJA jednak se *Slovníkem pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*, jehož hesla jsou již v elektronické podobě zpracovávána a část jich bude na internetu zveřejněna v dohledné době, jednak s připravovaným *Slovníkem nářečí českého jazyka*.

Zpracováním nářečního materiálu v ČJA je uchováno jazykové dědictví češtiny pro budoucí generace. Atlas předkládá cenný materiál nejen pro další jazykovědná studia, ale nové a podnětné postřehy zde naleznou pro svá bádání též odborníci jiných vědních oborů, zejména historie, etnologie a sociologie. A nejen těm, ale také pedagogickým pracovníkům a všem, kteří se blíže zajímají o český jazyk, *Dodatky* jistě dobře poslouží.

Dodatky jsou věnovány PhDr. Janu Balharovi, CSc., u příležitosti 80. narozenin. J. Balhar se na vzniku ČJA podílel od počátku až po završení celého díla (tj. od přípravy *Dotazníku* přes terénní výzkum po vedení autorského kolektivu všech 6 svazků ČJA). Za celoživotní dílo a především za práci na ČJA byla J. Balharovi předána v roce 2011 čestná oborová medaile J. Dobrovského.

Príspevek vznikl v rámci řešení grantového projektu č. P406/11/1786 Slovník nářečí českého jazyka.

Hana Konečná
<konecna@iach.cz>

Michal Křístek: A Comparison of 20th century theories of style (in the context of Czech and British scholarly discourses). Brno: Masarykova univerzita 2012. 108 s. ISBN 978-80-210-5944-3

Publikace Michala Křístka, která vyšla v rámci Spisů Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (pod číslem 407), se věnuje srovnáním českých a britských teorií stylu. Podkladem byla autorova disertační práce obhájená v roce 1999 na University of Glasgow.

V prvních dvou kapitolách se autor zabývá vývojem stylistiky nejprve v českém a poté v anglickém diskursu. Česká část začíná Jungmanovou Slovesností (1845), dále se podrobně soustředí na Pražskou školu a následně podává přehled významných stylistických prací vydaných do konce minulého století. Takto koncipovaný výklad předkládá ucelený pohled na vývoj české stylistiky a zároveň přehledně umožňuje sledovat vztahy mezi jednotlivými stylistickými teoriemi.

Druhá kapitola, která je věnována britským teoriím stylu, nemůže být z pochopitelných důvodů stejně komplexní, jako je tomu v případě mnohem menší české vědecké komunity, autor si proto pro svou analýzu vybírá pouze nejdůležitější monografie druhé poloviny dvacátého století. V této části se autor rovněž věnuje publikacím, které jsou určené pro českého čtenáře a které se sice zabývají anglickou stylistikou, nicméně metodologicky vycházejí spíše z českého prostředí. Jde o knihu Josefa Vachka *Chapters from Modern English Lexicology and Stylistics* (1974) a dvě publikace Dagmar Knittlové *Funkční styly v angličtině a češtině* (1990) a *Teorie Překladu* (1995).

Třetí kapitola porovnává jednotlivé teorie stylu, které byly v předchozích částech analyzovány, a v úvodu této kapitoly se autor rovněž zabývá možnostmi kontrastivního výzkumu v oblasti stylistiky. Samotné srovnání české a anglické stylistiky se zaměřuje na porovnání definic stylu a stylistiky, na vztah stylistiky a literární vědy, na vztah stylistiky a dalších vědních disciplín a také porovnává stratifikaci české a britské stylistiky. V další části se autor zabývá konceptem funkčních stylů a v posledním oddílu této kapitoly uvádí vzájemné kontakty mezi českou a britskou stylistikou.

V poslední kapitole autor komentuje zásadní teoretické rozdíly mezi českou a britskou stylistikou a naopak uvádí, která východiska jsou pro obě stylistiky společná. Inspirativní je především